

Korpen (del II)

Johan Daniel Grönstedt (1806–1876) börjar redan som trettonåring arbeta i utskänkningsbranschen. Ännu inte trettio fyllda blir han ägare till en av Stockholms äldsta krogar, och därifrån går han vidare till att ägna sig åt vinhandel, med punsch som specialitet. Verksamheten går utmärkt, och han klättrar stadigt uppåt på den sociala stegen. Huvudman för vinskänks-societeten i Stockholm, ledamot av stadsfullmäktige, riddare av vasaorden. Vid sin död är han, enligt *Svenskt biografiskt lexikon*, en förmögen man.

Fast sonen, även han med namnet Johan Grönstedt (1845–1929), verkar redan före faderns död ha fått nycklar till kassakistan. Grönstedt d. y. har vida kulturella intressen och har hämtat många trendiga idéer från London och Paris. I slutet av 1874 startar han den litterära månadskriften *Nu*, som snabbt gör sig känd för sina uppseendeväckande höga honorar. Den svenska skönlitteraturen har under första halvan av 70-talet fört en tynande tillvaro, men *Nu* blir medelpunkten för något av en ”lyrisk renässans” – vare sig det beror på honoraren eller på att diktarna fått ett forum som är anpassat till deras behov och som stimulerar konkurrensen dem emellan. ”Alla” vill synas i *Nu*, inklusive kung Oscar II, som skriver under signaturen O****. Och finast är att få inleda månadens nummer, att få sitt verk placerat överst på första sidan. Framgångsrikast är en ung och förut ganska okänd poet: Carl David af Wirsén. Tolv av de fjorton första numren (årgångarna 1874 och 1875) innehåller ett bidrag av honom, och sex av dem har placerats på första sidans hedersplats. Snoilsky, nyss betraktad som den främste bland landets yngre poeter, har bidrag i alla fjorton numren, men inget av dem på första sidan. Han diktning befinner sig i en downperiod, och alla hans bidrag är översättningar – inte alltför lyckade sådana – av Goethes ballader.

Tävlingsmomentet erkänns öppet av Wirsén när han till julen 1876 ger ut sin första diktsamling och avslutar den med stycket ”Epilog. Till min farkost”:

Lilla snäcka, återsegla!
Glatt från tävlingsfärden drag,
Dit där hemmets öar spegla
Sig i blå arkipelag!

Vänlig kåre seglen fyller,
Tempellunders pinjeträn,
Dem en aftonglans förgyller,
Rosiga dig vinka hän.

Någon stöt och någon läcka
Har du fått, jag vet det nog.
Var ej stolt, min lilla snäcka:
Mångens jakt förbi dig drog.

Och så vidare, i ytterligare sex strofer. Den farkost som besjungs är förstås Wirséns eget exemplar av ”diktens skepp”. Blygsamheten i den tredje strofen (”var ej stolt, min lilla snäcka”) är väl mest rituell, men den sista raden kan nog innehålla ett korn av äkta besvikelse, eftersom han under 1876 hade blivit omseglad flera gånger. Snoilsky hade vaknat till liv igen och fått två av sina egna verk på förstasidan. Men dessutom hade en ny tävlande uppträtt på arenan, en skald som tycktes spela i en annan och högre division. Rydberg hade sänt in sin första dikt till *Nu* – ”Vadan och varthän?” – i november 1875, och den hade prompt placerats

på januarinumrets förstasida. Två månader senare följde han upp med ”Dexippos”, en dikt som enligt vad Grönstedt meddelade honom allmänt erkändes som den främsta *Nu* dittills hade publicerat – fast den kom inte på första sidan, eftersom den platsen i februarinumret måste ges åt en bidragsgivare med högre rang, den gamle diktaren Carl Wilhelm Böttiger, Esaias Tegnér’s svärson som nu satt på dennes stol i Svenska Akademien.¹

Grönstedt hade tidigt meddelat Rydberg att det var av honom, Snoilsky och Wirsén som han helst ville ha bidrag till varje nummer; det var mellan dem som kampen stod. Att Rydberg hade fattat galoppen framgår av hans brev till Otto Borchsenius 23.11.1875, där han berättar att han skickat in ”några småsaker i bunden stil” till ”den litterära tidskriften *Nu*, där våra bästa pennor, bland andra Wirséns och Snoilskys, äro synliga”. En dikt i månaden var visserligen ett alltför högt tempo för Rydberg, men i april kunde han i alla fall skicka in ”Den flygande holländaren”, som kom på juninumrets förstasida. Under sommaren var han upptagen med andra brådskande ärenden, och hösten gick helt åt till de filosofiska föreläsningar han höll i Göteborg. Inte förrän i december hade han tid över igen, och då hade han, utöver tävlingsmotivet, fått ett nytt skäl att skriva för *Nu*. Tidskriften hade nämligen under hela sin bana gått med förlust, liksom två andra periodiska publikationer som Grönstedt startat ungefär samtidigt, och han hade nu fått till stånd att alla tre övertogs av ett nybildat aktiebolag, i vilket bland annat tidskrifternas bidragsgivare inbjöds att skaffa en andel.² Och Rydberg hörde till dem som lät sig övertalas. Aktien kostade, översatt till dagens penningvärde, ungefär 60 000 kronor, tio procent skulle betalas genast och resten inom två år, gärna i form av nya bidrag.

I vilket fall: den nittonde december 1876 skriver Rydberg till Borchsenius att han under de senaste veckorna inte åstadkommit något annat än ”ett par poemer”. Det ena måste ha varit ”Drömliv”, en dikt han arbetat med i flera omgångar och nu lyckats få upp till svindlande idealistiska höjder – den hade redan skickats in till *Nu*³ – och den andra bör ha varit ”Korpen”.

Och här lämnar jag den fasta marken och ger mig in i spekulationer. Varför väljer Rydberg att göra en översättning? Min gissning: för att tävla med Snoilsky även i denna gren. Det kan ha funnits gamla känslor med i saken – Rydberg hade i yngre dar översatt ett antal dikter av den franske ”folkskalden” Béranger och hade också, enligt vad hans vänner uppgett, funderat på att publicera dem. Att det inte blev av *kan* ha berott på att Snoilsky kom före genom att 1864 lämna ett knippe Bérangertolkningar till *Svensk månadsskrift* (där Rydberg satt i redaktionen). Och när *Nu* kom med sina första nummer visade det sig alltså att Snoilsky satt tänderna även i Goethe. Vilket kanske bidrog till att Rydberg fick ändan ur vagnen och – under våren 1875 – fick klart den översättning av *Faust* han jobbat med i ett decennium. Nån gång kring årsskiftet 75/76 har han också (i en anteckningsbok) gjort en översättning av Goethes ballad ”Mignon”, som då nyss förekommit i *Nu* i Snoilskys version. Ville han visa att han kunde bättre? I så fall – tänker jag – fick han snart en annan idé: att ge sig på ett riktigt mästarprov i översättningsbranschen, Edgar Allen Poes virtuosa *The Raven*.

I pandemibladets februarinumrer försökte jag peka på några av dess svårigheter, och särskilt de tredubbla inrim som Poe placerat i rad 3 och 4 av diktens alla arton strofer – och dessutom,

¹ Även signaturen O**** hade naturligtvis fått en liknande behandling.

² *Aktiebolaget Nu*, senare satiriserat av Strindberg i *Det nya riket* (1882) som ”Poesiaktiebolaget Då”. Strindberg hade själv lämnat bidrag till *Nu*, bland annat en scen ur ”Mäster Olof”.

³ Dikten hade bifogats ett brev till Gustaf Björlin 5.12.1876. Björlin var en yrkesmilitär med litterära ambitioner som lämnat omfattande prosabidrag till *Nu* och som nu kommit in i aktiebolagets styrelse.

en enda gång, även i rad 1 och 2. Rydberg hade lyckats pricka in arton tredubbla inrim, men inte riktigt efter Poes mönster: sju fanns i rad 1-2, elva i rad 3-4, i tre av stroforna fanns de på båda ställena, och i tre saknades de helt. Att han inte var nöjd med detta framgår av de ändringar han gjorde inför publiceringen i *Dikter. Första samlingen* (1882). Mer om dem nedan – men först en gissning om varför han lämnade dikten ifrån sig ”innan han var klar”. Jag är övertygad om att den var avsedd för *Nu* – både för att det var där som ”landets bästa pennor syntes” och för att han behövde de honorar med vilka han skulle betala sin aktie (”Drömliv” och ”Korpen” skulle tillsammans ha täckt ungefär en tredjedel av skulden). Och någon direkt brådska var det inte, eftersom tidskriften redan fått ”Drömliv” och han själv var ledig från föreläsningarna flera månader framåt. Att han lämnade ifrån sig dikten redan i december berodde på påtryckningar utifrån. Veckobladet *Ny Illustrerad Tidning*, som riktade sig till det urbana borgerskapet och hade en liberal profil, befann sig i en akut ekonomisk kris, och förlaget (Norstedts) ville göra sig av med Harald Wieselgren, tidningens redaktör och grundare, för att istället styra den i en mer konservativ riktning. Wieselgren hade emellertid lyckats skrapa ihop ett tillräckligt kapital för att själv köpa loss tidningen – ett djärvt ekonomiskt vågspel – och hade i ett brev den 15 december bönat om ett bidrag till nästa års första, för prenumerationerna ack så viktiga nummer. Och Rydberg hade som vanligt ingenting ”på lager” – det enda han kunde skicka var just ”Korpen”. Som alltså hamnade i *Ny Illustrerad Tidning*, trots att honoraren där bara var en bråkdel av vad *Nu* betalade.

Fast detta är inte platsen att följa Rydbergs misslyckade försök att betala sin andel i AB *Nu* (jag tror att både ”Prometeus och Ahasverus” och ”Träsnittet i psalmboken” var inblandade i den historien, men skulden fanns kvar ännu 1879, långt efter att själva tidskriften *Nu* gått i graven, och det slår mig just nu att det kanske var en av de affärer som Rydbergs svärfar sägs ha ordnat upp i samband med giftermålet samma år). Vad jag ville lyfta fram var snarare Rydbergs tävlingsinstinkt. För 1882 års version av ”Korpen” innehåller varken arton tredubbla inrim (som 1877 års version) eller nitton (som originalet), utan tjugonio. Poe utklassad på sin egen hemmaplan ... något i den stilen måste han ha tänkt. Att dikten på flera ställen fick bättre flyt än hans första version tycks mig i alla fall klart – jämför själva!

Trött en natt jag satt och drömde vid en gammal bok, där glömde 1
Bakom seklers förlåt gömde tankar hägrade förbi.
Knappt jag börjat slumra, förr än något knackade på dörren,
något pickade på dörren – ticketick det ljöd däri.
Upp jag blickade och sade, väckt ut ur mitt drömmeri:
”nä, stig in! vem söker ni?”

Aldrig går det ur mitt minne: årets sista natt var inne, 2
i mitt rum, som i mitt sinne, skred dess skuggors tåg förbi.
Längtande till morgonstunden, höll jag mig vid boken bunden;
ack, men djupt i hjärtegrunden, ack, som alltid, ljöd däri,
hennes namn, som här förklungit – Leonor det klingar i
änglasfärers harmoni.

Lampan fladdrande beskiner sidenböljande gardiner, 3
hör det prasslar, hör det viner i de tunga draperi!
Och vad annat förr mig hände, aldrig sådan skräck jag kände,
aldrig hemskare sig tände flamman i min fantasi,
och jag viskar, icke hörbart, blott att varda skräcken fri:
”stig då in! vem söker ni?”

- Dock min häpnad snart sig lade, lugn jag återvunnit hade 4
då jag gick till dörr'n och sade: "ack förlåt mitt bryderi!
Över nyss i slummer bragta sinnen smög så sakta, sakta
eder knackning knappt att akta, knappt att uppmärksammas bli."
Ut jag såg i förstugången, men vad såg jag väl däri?
Endast skuggors feeri.
- Ut min blick i mörkret irrar, in i nattens djup han stirrar, 5
och en dröm min själ förvirrar med onämnelig magi.
Ej den djupa tystnad störes, ej en bild för ögat föres,
"Leonor!" det viska höres ... O, vad smärta ljöd däri!
Vilka äro de som växla detta kvävda hjärteskri?
Jag och eko, endast vi.
- Medan så mitt inre flammar, står jag åter i min kammar, 6
och vad hör jag? Än en knackning. Något hemligt är däri!
Hastigt rinner mig i hågen: åh, det är på fönsterbågen!
Still, I tankar, I som frågen, vad av detta månne bli,
still, mitt hjärta, tills jag funnit, att det mystiska häri
var – en vind, som flög förbi!
- Ha, då fönstret upp jag kastar, in en korp i rummet hastar 7
– ståtlig fågel! mystisk uppsyn! Sekler skönjas ju däri.
Ingen hälsning han mig bringar, då han strax med svarta vingar
upp på dörrens karm sig svingar och slår ned så trygg och fri,
på en Pallasbyst på karmen, fullt så hemmastadd och fri
som i skogens sceneri.
- Vad? Jag tror, att hans besatta uppsyn lockar mig att skratta. 8
Kan hans min, den vishetsdryga, läka min melankoli?
Sändebud från nattens länder, dit du kanske återvänder,
gamle korp från Stygens stränder, säg, då du min gäst vill bli,
säg ditt namn i underjorden, säg, hur nämnes du däri?
Korpen svarade: Förbi.
- Underligt jag fann det vara, att en fågel så kan svara; 9
fast hans svar var ett ord bara och med föga mening i,
ty bland alla mänskösöner vem har rönt vad här jag röner,
att en kolsvart fågel kröner dörrens karm så trygg och fri,
sitter på en bild af Pallas, som i skogen trygg och fri,
kallande sig själv Förbi?
- Korpen, som allt jämt vill tjäna till en hjälmkam åt Athena, 10
sade detta ord allena; han har tömt sin själ däri.
Ej den djupa tystnad stör han, ingen enda fjäder rör han. –
"Hopp och vänner flugit från mig; snart väl skiljas även vi",
så jag sade: "när är stunden, då vi skiljas, även vi?"
Korpen sade då: förbi.

- Att en fågel så kan svara hör ju till det underbara; 11
dock, han säger ett ord bara, som han kanske övats i
av en skald, vars hårda öde, förrn han lades till de döde,
ville, att hans strängar ljöde till det enda ord: förbi
– att hans sång, den Brustna, ljöde i det enda hjärteskri:
förbi, förbi!
- Mitt för dörr och korp jag rycker soffan fram, ty, som jag tycker, 12
bör han lyss till mina nycker, mildra min melankoli,
och på soffans sammet sänker jag mig ner och eftertänker
vad i fågelns ögon blänker, vad det är för trolleri
i hans dystra Hadeskepnad, vad det är för mening i
detta hesa rop: förbi.
- Så jag länge överväger, ej ett enda ord jag säger, 13
korpen stirrar – hu, han äger i sin blick en hemsk magi!
Tankfull lutar jag mitt sjuka hufvud mot det sammetsmjuka
hyende, vars purpur lampan sprider skiftningar uti.
Ack, den tid, då hennes huvud lutade i svärmeri
mot dess purpur, är förbi!
- O, igenom rummet simma ambraskyar som en dimma! 14
Lyss! jag tycker mig förnimma änglars tysta steg däri.
Fören I från Gud en hälsning, kommen I med hopp och frälsning,
frälsning, ack, från hennes minne, som min ande fångslats i?
O, är ögonblicket inne, då min själ kan varda fri?
– Korpen ropade: förbi!
- Du profet och leviatan, kanske fågel, kanske satan, 15
slungad hit av mänskohatarn eller stormens raseri,
säg min arma själ, som lider, som besegrad ännu strider,
i vars spår förtvivlan skrider – säg, vad änden månne bli!
Finns i Gilead ännu balsam, finns ett hopp att varda fri?
Korpen svarade: förbi!
- Du profet och leviatan, kanske fågel, kanske satan, 16
säg, du bud från mänskohatarn, vid den Gud vi leva i,
väntar ingenstädes freden? Förer ej den tunga leden
till ett fjärran saligt Eden, där jag åter slutes i
hennes famn, vars namn ju klingar uti himmelsk harmoni?
Korpen svarade: förbi!
- Bort från mig, demoners like! Till ditt dystra avgrundsrike 17
Hän i storm och natt du vike! Höj du där ditt hesa skri!
Lämna ej ett dun till minne av det ord, som kvalt mitt sinne!
Är ej ögonblicket inne, att du lämnar dörren fri,
fritt mitt hjärta, som du borrar djupt din rovdjursnäbb uti?
Korpen svarade: förbi!

Vingen ej han röra gitter; – kvar sen åratat han sitter, 18
och hans ögons hemska glitter stirrar jämt med häxeri.
Och när lampans skimmer strömmar över hans och mina drömmar,
ser jag, hur hans skugga faller över golv och draperi.
O, den svarta svarta skuggan dväljes jämt min själ uti,
suckande: förbi, förbi!

Och ändå ... kvarstår ett problem. Poes dikt har (som jag nämnde i förra bladet) en fast och genomförd rimstruktur, med ett enda välplacerat undantag i den andra strofen. Hans dikt är, vad rimmen beträffar, ”fullbordad”. Genom att höja ambitionsnivån skapar Rydberg en lucka: tjugonio trefaldiga inrim av trettiosex möjliga innebär att sju saknas. Vilket uppenbarligen inte lämnat honom något ro. När Warburg, inför utgivningen av de samlade skrifterna, bläddrar i Rydbergs eget exemplar av *Dikter. Första samlingen*, hittar han handskrivna ändringar i de sjätte, åttonde och artonde stroforna som för upp det totala antalet till trettiotvå. Ändringar som han troget för in i sin kanoniska upplaga av *Skrifter* – trots att han själv erkänner att diktens uttryck då ”blir mera tvunget” – och som sedan följs i alla senare upplagor av dikterna. Ända fram till Svenska Akademiens klassikerutgåva från 1996, där man klokt nog återgår till den sista version (1882) som man vet att Rydberg själv godkänt för tryckning.⁴

Tore Lund

⁴ Den som händelsevis skulle vara nyfiken på skillnaderna, och inte har nån upplaga av Rydbergs *Dikter* på bokhyllan, kan hitta både Warburgs version och Akademiens på nätet – den förra t. ex. på Projekt Runeberg, den senare på litteraturbanken.se.